

## **Sammendrag av doktorgradsavhandlinger**

**Trine Agervig Carstensen**

### ***Kvarteret i børnehøjde – om steder og strækninger i moderne børns hverdagsliv***

Avhandling for PhD.-graden ved Center for Skov, Landskab & Planlægning og Arkitektskolen i Aarhus. Disputas desember 2005.

Børn er flittige brugere af byens rum men også en gruppe, hvis interesser er nemme at overse i byplanlægningen. Trods gode intentioner kan det være vanskelig for voksne at begribe børns levevilkår her og nu. Ved at være lydhør over for børns egne vurderinger, kan voksnes forestillinger om, hvad der giver kvalitet i børns liv, kvalificeres.

Vilkårene for barndommen ændres til stadighed, og ligeledes gør de fysiske rammer for børns opvækst. Kan man tale om, at der er sket en tilbagetrækning af børn fra gaden og det offentlige rum? Eller bruger nutidens børn blot byrummet på andre måder end tidligere? Hvilken rolle spiller kvarteret i børns hverdagsliv? Det er nogle af de spørgsmål, afhandlingen forsøger at besvare.

Afhandlingen beskæftiger sig med børns selvoplevede hverdagsliv i bykvarterer. Formålet er at belyse forskellige bykvarterers betydning for børns hverdagsliv med børn som de centrale informanter. Det er håb om at afhandlingens resultater vil kunne inspirere byplanlæggere og andre praktikere, der er med til at forme og tilrettelægge barndommens fysiske rammer.

Forskningsdesignet er et sammenlignende casestudie, der tager udgangspunkt i fire meget forskellige bykvarterer i Københavnsområdet. Disse repræsenterer et bredt spektrum af fysiske og funktionelle karakteristika. I de fire casestudier undersøges, hvordan og i hvilke sammenhænge børn bruger og færdes i bykvarteret, hvilke kvaliteter bykvarteret rummer set i børnehøjde, og hvilke interesser børn har i kvarterets udformning og indretning. Det studeres hvordan bykvarteret udgør en ramme om børns hverdagsliv. Der er fokus på bykvarterets fysiske og funktionelle egenskaber samt på den del af børns hverdagsliv, som foregår i de udendørs byrum og indenfor kvarterets rammer.

I undersøgelsen har 61 børn i alderen 5-12 år fra de fire kvarterer deltaget. En vigtig drivkraft bag projektet har været at afprøve metoder til, hvordan man kan bruge børn som informanter om de fysiske omgivelser. Her er der anvendt en kombination af forskellige kvalitative metoder. Det har ført til et datamateriale der bygger på børns narrativer om deres kvarter suppleret med andre dataindsamlingsmetoder i form af fotografi, tegning samt tids- og rumlige noteringsteknikker. Børnene har berettet om handlinger, oplevelser og hændelser i kvarteret, alt imens de har guidet forskeren rundt og udpeget betydningsfulde eksistenser, ting og steder i kvarteret.

Afhandlingen giver et billede af, hvordan børnelivet leves i forskellige kvarterer. De enkelte kvarterer har hver deres fordele og ulemper, og rummer såvel unikke som fælles træk. Moderne børns hverdagsliv er stramt struktureret i såvel rum som tid, og det påvirker den rolle bykvarteret spiller. For det første er hverdagslivet *insulariseret*, dvs. det foregår på relativt afgrænsede "øer". For det andet foregår hverdagslivet i omfattende grad også steder udenfor kvarteret, hvorfor en del af børns hverdagsliv synes *udlejret* fra kvarteret. For det tredje er børnene samtidig også "bundet" til kvarteret qua deres begrænsede mobilitet og autonomi. Således kan man, på baggrund af denne undersøgelse, karakterisere børns hverdagsliv i kvarteret som både *insulariseret*, *udlejret* og *stedbundet*.

Det nære og den lille skala er vigtigt at medtænke, når man planlægger byen med børnene i tankerne. Det er vigtigt at sikre byen kvaliteter, bl.a. til gavn for befolkningsgrupper med begrænset mobilitet, og hvis hverdagsliv har mange lokale rødder – heriblandt børn.

At børnelivet er "insulariseret" skal ses som en konsekvens af øget mobilitet og ændrede livsmåder – herunder de omfattende institutionaliserings-tendenser børnelivet er underlagt. Derfor er det samtidig vigtigt som planlægger at tage udgangspunkt i børns hverdagsvilkår og lægge vægt på at identificere, hvor der er "fortætninger" af børn. Hvis bykvalitet også skal være for børn, kan bl.a. byrum på de daglige ruter gennem kvarteret være et oplagt sted at tage udgangspunkt i. Dels sætter børnene pris på at være på vej til og fra hverdagens "øer" på ruterne, og dels er børnene her i umiddelbar berøring med de samme byrumsstrækninger, på det der benævnes hverdagens "børnestrøg". De kan derfor ses som et supplement til fx legepladser og parker i byens planlægning.

Hvis man vil forstå, hvordan kvarteret udgør en ramme om børnenes hverdagsliv, skal denne ramme kunne rumme et hverdagsliv, der både er stedbundet og udlejret: et lokalt sted i et globalt system. Her ligger potentialerne for byens rumlige organisering med børn for øje.

*Kontakt:*

Trine Agervig Carstensen: [tac@kvl.dk](mailto:tac@kvl.dk)

## **Ketil Eide**

### ***Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv***

Avhandling for graden dr.polit. ved Samfunnsvitenskapelig fakultet, Universitetet i Bergen . Disputas desember 2005.

Flyktningbarn fra ulike konfliktområder i verden har i mer enn et halvt århundre kommet til Norge uten sine foreldre. Historien om disse barna er i liten grad blitt analysert og systematisert. Denne avhandlingen har fokus på nettopp den delen av norsk innvandringshistorie som innbefatter de enslige flyktningbarnas situasjon. Det er tre utvalg av tidligere ankomne flyktningbarn som sammenlignes med enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge på begynnelsen av 1990-tallet. Disse tre utvalgene er jødiske barn som ankommer på slutten av 30-tallet, ungarske barn som kommer i 1956 og tibetanske barn som kommer i 1964. Studien ser på hvordan det norske samfunnet har tatt imot disse flyktningbarna på ulike tidspunkt under ulike historiske omstendigheter, og analyserer hvordan det norske samfunnet møter og forstår barna. De ulike barnegruppenes ankomst til Norge skiller seg fra hverandre, ikke bare ved at de representerer ulike grupper barn på ulike tidspunkt, men også ved at de representerer svært ulike internasjonale hendelser. De tre første gruppene representerer bestemte kjente historiske begivenheter, mens det på 1990-tallet er barn fra ulike deler av verden som ikke

representerer en entydig internasjonal hendelse. Disse barna er en del av moderne flyktning- og folkevandringsstrømmer.

Studien påviser hvordan de enslige flyktningbarna i alle de fire utvalgene framstår som tvetydige. Det kommer til uttrykk gjennom hvordan ulike politiske interesser står i motsetning til hensynet til barnets beste, likeledes samfunnets og omsorgsapparatets holdninger til hvem disse barna er og hva de representerer av utfordringer, hvordan det skal tas kulturelle hensyn når det gjelder omsorg og oppvekst, og dilemmaet mellom likeverdighet og særegenhet når det gjelder identitetspolitikk. I motsetning til disse tvetydighetene som blir tydeliggjort gjennom en historisk analyse, er det derimot et entydig bilde av de enslige flyktningbarna som skapes når barna blir framstilt i sin samtid. Entydigheten har ulike effekter i forhold til de fire utvalgene av alenebarn. Effekter som påpekes er konsekvensene av de rasemessige hensyn som tas i forhold til de jødiske barna, likhetspolitikken overfor de ungarske guttene, segregeringspolitikken overfor tibetanerguttene, og integreringspolitikken og forestillinger om den individuelle valgfriheten som kan knyttes til 1990-utvalget.

Et sentralt dilemma i forhold til alle de fire utvalgene av alenebarn er hvordan Norge skal opptre som en demokratisk og humanistisk stat som tar hensyn til det medmenneskelige aspektet ved disse barnas situasjon og samtidig opprettholde en restriktiv flyktning- og innvandringspolitikk. Hvordan myndighetene håndterer dette dilemmaet har betydning både for den praktiske politikken og hvordan omsorgsarbeidet utøves overfor det enkelte barnet. Studien viser også at når det gjelder tilhørighetsformer og andre forhold ved barnas oppvekst fokuseres det i stor grad på barnas annerledeshet. Dette kommer til uttrykk gjennom paternalistiske holdninger og kulturalisering når det gjelder hvordan barna skal tilpasse seg det norske samfunnet. Det skjer også, i løpet av den aktuelle historiske perioden, endringer i det norske samfunnets holdning til disse barna – fra en eksotisering av de jødiske, ungarske og tibetanske barna til en patologisering av de enslige mindreårige flyktningene som kommer på begynnelsen av 1990-tallet. Disse holdningsendringene innebærer likevel en kunnskapsproduksjon der historien gjentar seg gjennom å reproducere ulikhet og kate-goriseringer av hva disse barna representerer.

Arbeidet med avhandlingen har vært finansiert gjennom Norges forskningsråd ved Velferdsprogrammet, og under hele doktorgradsarbeidet har Eide vært tilknyttet IMER (Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner ved Universitetet i Bergen).

*Kontakt:*

Ketil Eide: Ketil.Eide@hit.no

## **Guðný Björk Eydal**

### ***Family Policy in Iceland 1944-1984***

Avhandling for PhD-graden ved Samhällsvetenskaplige fakulteten, Göteborgs Universitet, Disputas desember 2005.

Trots den Nordiska välfärdsmodellen har Island utvecklad ett annorlunda välfärdssystem än de andra Nordiska länderna. Under efterkrigsperioden har Islands utgifter till välfärdsstaten varit låga, inte bara från Nordiskt perspektiv men även i ett Europeiskt perspektiv. Jämförelser på utgifter till service och stöd till barnfamiljer i mitten av 1990-talet visade att de isländska utgifterna var ungefär hälften av utgifterna i de andra Nordiska länderna. Guðný Björk Eydal undersöker i sin avhandling utvecklingen av den isländska familjepolitiken under perioden 1944-1984.

Avhandlingen bygger på en dokument analys av alle forslag til lagar som riktades åt föräldrar och barn i *Alþingi* under perioden. Studien var begränsad till familjerätt, bidrag/finansiella transfereringar och service till barnfamiljer.

Resultaten visar att i början av perioden debatterades statens roll angående ekonomiskt stöd till familjer med barn. Från 1962 kännetecknades diskussionen av ökat erkännelse av statens ansvar och från och med 1960 talet gav Island lika mycket ekonomiskt stöd till barnfamiljerna som de andra Nordiska länderna. Barnavårdslagar och familjerätt utvecklades i samarbete med de andra Nordiska länderna. Så småningom förändrades politiken från att utgå ifrån en försörjare till tvåförsörjarfamiljen. Beskattning av gifta kvinnors inkomster var en fråga som debatterades kraftigt från mitten av 1940-talet tills 1958 då nya lagar gav gifta kvinnor rätt till 50 % avdrag från inkomster före skattning. Det diskuterades vid denna tidpunkt att lagarna möjligen kunde öka kvinnors arbetsmarknadsdeltagande men man bestämde sig för att "ta risken" för att åstadkomma mer rättvist skattesystem. Detta system gällde till 1978 då individuell beskattning blev införd. Isländska kvinnors arbetsmarknadsdeltagande ökade kraftigt under 60- och 70 talet och samtidigt var deras födelsetal något högre än i andra Nordiska länder. Trots detta var diskussion om offentlig barnomsorg nästan obefintlig i *Alþingi* tills början av 1970 talet och lagar om föräldraledighet ställdes jämförandevist sent i Island. Denna utveckling skiljer sig på många punkter ifrån utvecklingen i Norden i övrigt.

Inom välfärdsforskningen förklarar man ofta välfärdsstatens framväxt i de andra Nordiska länderna med hänvisning till de starka Social Demokratiska Partier och arbetarrörelsen. I Island har man däremot haft ett stort och stärkt högre parti men relativt litet och svagt social demokratiskt parti. I avhandlingen undersöks de olika politiska partiernas roll i *Alþingi* när det gällde utformning av familjepolitiken. Resultaten visar att till en del kan utvecklingen förklaras utifrån partipolitiken. Partierna längst till vänstre förespråkade mer omfattande familjepolitik och statligt stöd till barnfamiljer. Men resultaten visar också att både center partiet och högre partiet har förespråkade ökat stöd till barnfamiljer på olika tidpunkter. Det faktum att familjerätt och barnavårdslagarna inte diskuterades i partipolitiska termer tyder också på att det fanns flera viktiga drivkrafterna bakom utvecklingen.

*Kontakt:*

Guðný Björk Eydal: ge@hi.is

## **Øyvind Kvello**

***Barns og unges vennskap. Empiri- og teorigjennomgang, kvantitativ og kvalitativ studie av barns oppfatninger og presentasjoner av sosiale relasjoner til jevnaldrende og voksne i forhold til noen sentrale mål på psykososial tilpasning***

Avhandling for graden dr.polit. ved Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim. Disputas februar 2006.

Avhandlingens tema er barns og unges oppfatninger av vennskap og vennskapsstatus. Den overordnede problemstillingen for avhandlingen er: "Hvilke oppfatninger har barn og unge av vennskap og andre sentrale sosiale relasjoner til jevnaldrende, foreldre og andre voksne?"

Tre utvalg inngår i avhandlingen, to kvantitative og ett kvalitativt: Ett utvalg er randomisert og består av 2295 respondenter fordelt på 129 skoleklasser på 46 skoler i Midt-Norge. Det andre randomiserte utvalget består av 49 skolefritidsordninger (SFO) i 20 kommuner som dekker hele landet, med 855 foreldre og 163 SFO-ansatte som respondenter. Ytterligere fire

SFO ble strategisk valgt for å dekke ulike landsdeler og typer av SFO. I disse fire SFO ble 24 barn og 29 foreldre/-par intervjuet.

Det er en del engelskspråklig, eldre litteratur som beskriver hvilke egenskaper som er viktig for barn og unges vennskap. Databearbeidelsen gav 20 kategorier, men det er bare seks av disse som skiller seg ut som høyfrekvente: (1) Man må stole på venner i form av at de er ærlige, holder på hemmeligheter og ikke svikter. Dette ble gitt kategorinavnet "Stole på". (2) Venner må være snille, forståelsesfulle, tålmodige, ikke plage eller erte en. Dette ble gitt kategorinavnet "Grei/snill". (3) Venner må støtte deg, hjelpe deg, gi deg bistand. Det ble gitt kategorinavnet "Støttende" fordi det inneholder tydelige elementer av sosial støtte. (4) Venner må le, ha det kult sammen og være morsomme, altså "Humoristisk sans". (5) Vennskap baseres på felles interesser og aktiviteter slik at man har noe å gjøre sammen, altså "Felles interesser/sysler". (6) Venner må være smarte (glupe) og skoleflinke "Intelligent". Disse kategoriene rimer med utenlandske, eldre studier. Kategoriene viser noe kjønns- og aldersforskjeller, men disse er mindre enn det som var antatt.

Resultatene fra den norske undersøkelse viser at halvparten av elevene er sammen med de samme elevene både i skolefriminuttene og på fritiden. Det vil si at halvparten av de man er sammen med på skolen også utgjør vennenettverket i fritiden.

Sosial støtte innebærer å bli gitt praktisk hjelp, råd og emosjonell støtte. Annen forskning viser at det er den antatte (forestilte) framfor den reelle tilgangen man har til sosial støtte som er viktigst for god psykisk og fysisk helse. Dette ble utgangspunktet for én av hypotesene om vennskap i denne avhandlingen: Resultatene viser at gutter i høyere grad enn jenter tenderer å overvurdere egen posisjon som bestevenn. Det er ingen kjønnsforskjeller knyttet til å undervurdere sin posisjon som bestevenn, her målt via hvor mange medelever som velger dem som bestevenn. Elever som overvurderer sin posisjon som bestevenn skårer lavere på evnetest men høyere på følelse av lykke, sammenlignet med de mer realistiske som skårer høyere på evnetest, men noe lavere på følelse av lykke. I forlengelsen av dette ble respondentene også stilt spørsmål om hvor mange venner populære personer har og hvor mange venner de selv måtte ha for å være tilfredse med sin sosiale situasjon. Gutter nominerer flere personer enn jentene for hva som kreves for å benevnes som sosialt populær. Gutter må ha flere venner enn det som regnes som sosialt populær for å være tilfredse med egen sosial posisjon, mens jenter trenger færre venner for å være fornøyde med egen situasjon enn det de sier populære personer har.

Barn som mener de er oppdratt med en demokratisk oppdragelsesstil (foreldre som både gir mye varme og bekreftelse og som grensesetter og tett følger opp sitt barn) får flest nominasjoner på vennevalg av medelever på sosiometriske målinger i skoleklassen. Det er demokratisk oppdragelsesstil som tydeligst leder til høy grad av selvaksept. Avhandlingen viser at mødre påvirker barna sterkere enn fedre når det gjelder viktige områder av barns psykososiale utvikling.

Vennskapsstudier er i høy grad basert på bruk av sosiometriske målinger, altså vennevalg innenfor en skoleklasse. Skoleklasser er aldersmessig homogene. SFO er en aldersheterogen arena. Denne avhandlingen viser at barn i høyere grad velger venner på tvers av både alder og kjønn i SFO enn de gjør i skolen. Det innebærer at aldersheterogene barnesammensetninger leder til andre vennevalg enn de man gis i skolen. Pedagogiske arenaer og organiserte fritidsaktiviteter er sterkt aldersinndelte. Resultatene fra denne avhandlingen gir grunnlag for drøftinger knyttet til konsekvenser dette har for vennskapsutvikling.

Avhandlingen er eksplorerende ved å analysere vennsapsrelasjoner i SFO – både fra barna selv, foreldrene og de ansatte. Det er overveiende mødre som har vært inkludert i mange studier av effekten av foreldres oppdragelsesstil for barnets psykososiale fungering. I denne studien studeres også fedre. Avhandlingen belyser også sammenhenger mellom foreldres oppdragelsesstil og barnas sosiale attribueringer. Avhandlingen gir innblikk i hvilke egen-



skaper som er viktig ved en god venn via et stort utvalg som det er mulig å trekke generelle slutninger fra, mens denne kunnskapen hittil i all hovedsak har vært basert på utenlandske studier med små utvalg.

*Kontakt:*

Øyvind Kvello: oyvind.kvello@svt.ntnu.no

**Ester Nørregård-Nielsen**

***Pædagoger i skyggen – om børnehavepædagogernes kamp for faglig anerkendelse***

Avhandling for PhD-graden ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet. Disputas januar 2006.

Afhandlingen sætter fokus på pædagogerne – defineret som børnehavepædagogerne – som profession og deres placering i forhold til forældre, medhjælpere og politikere. Udgangspunktet for afhandlingen er dilemmaet mellem de øgede forventninger og krav til pædagogernes arbejde og den øgede teoretisering af uddannelsen på den ene side, og den manglende respekt for pædagogernes arbejde og faglighed på den anden side.

Afhandlingen tager afsæt i professionsteoriene. På baggrund af disse bliver det dels muligt at indplacere pædagogerne i en faghierarkisk sammenhæng, dels at pege på hvilke faktorer der er med til at hæmme henholdsvis fremme pædagogernes position og muligheder. Det er i særlig grad den konfliktteoretiske tilgang som findes frugtbar, og med udgangspunkt i denne og ikke mindst closurebegrebet, afprøves pædagogernes position i forhold til politikere, pædagogmedhjælpere og forældre.

Afhandlingen indeholder således en grundig gennemgang af professionsbegrebet, ligesom hovedlinier i samfundsudviklingen ridses op for at optegne konteksten for pædagogernes arbejde og udvikling heraf. Også et alternativ til professionsteoriene skitseres i form af omsorgsteoriene. Endelig er der i afhandlingen et omfattende metodekapitel. Afhandlingen bygger på et stort empirisk materiale, der inkluderer såvel observationer, interviews, svar fra forældre, pædagoger og medhjælpere på et spørgeskema samlet ind i mere end 200 børnehaver samt fornyede interviews. Afhandlingen hviler primært på de kvantitative data, der primært er analyseret ved hjælp af grafiske loglinære metoder. Gennem data fokuseres der på forskellige sider af pædagogernes faglighed såvel anerkendelse, som mulighed for closure, mulighed for faglig udvikling samt ledelsens og politikernes betydning.

En af afhandlingens konklusioner er, at anerkendelse ikke blot handler om andres anerkendelse, men også om, hvorvidt man som fag anerkender sig selv. Pædagogernes manglende tro på egen faglighed, og konsekvenserne heraf, kan genkendes på flere måder i materialet. Deraf opstod også ændringen i afhandlingens titel fra ”pædagogers professionalisering” til den endelige titel ”Pædagoger i skyggen”.

*Kontakt:*

Esther Nørregård-Nielsen: Esther@rso.dk

**Veslemøy Wiese**

***Skolens Janus-ansikt: Utskilling og utvikling i ulike læringsmiljø***

Avhandling for PhD-graden ved Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim. Disputas februar 2006.

Avhandlingens fokus er den rolle de mellommenneskelige relasjonene spiller for elevers opplevelse av sin skolehverdag samt hvordan elevers perspektiv på skolen varierer i forhold til kjønn, regional og nasjonal bakgrunn og karakternivå. Hvordan skilles enkeltelever ut og ”merkes” som mer eller mindre ”verdige”?

Prosjektet er gjennomført ved to skoler i to lokalsamfunn, ett i Nord- og ett i Sør-Norge. Gjennom deltakende observasjon er 8 klasser på ungdomstrinnet studert over 3 år. Kvalitative data er samlet inn gjennom intervju og observasjon av utvalgte lærere, elever, rektorer og rådgivere. Kvalitativ informasjon om elever er sammenholdt med spørreskjemasvar fra 181 elever. Variasjon mellom elever etter kjønn, region og nasjonal bakgrunn er kartlagt. Det er store forskjeller mellom elevenes opplevelser av skolehverdagen i Nordskolen og Sørskolen og den trivsel og det velvære elever med høye og lave karakterer føler i skolesamfunnet.

Utgangspunktet for studien er sosiallærerens ståsted i skolesamfunnet. Den kartlegger variasjon mellom læringsmiljø og samspill i lærer/elev-relasjoner slik de utvikler seg i ulike klasser. Avhandlingen bygger på elevenes egne beskrivelser av hvordan de opplever seg selv på skolen, hjemme og med venner og hvordan dette virker inn på andre forhold i læringsmiljøet. Vi ser hvordan selvbeskrivelsene varierer, både fra elev til elev og arena til arena. Dagens elever søker oppmerksomhet og anerkjennelse fra voksne i tillegg til mestring og vennekontakt. I elevsamfunnet skaper de seg posisjoner gjennom å søke makt, status og trivsel. Læringsmiljøene varierer etter lærernes evne til å gjenkjenne og forholde seg til slike behov, samt å anerkjenne elevenes mestringsbestrebelser, også når karakterene er mindre gode. Hvordan elevene forholder seg til medelever som ikke er ”kule”, ”flinke” eller ”in” er av stor betydning for utformingen av læringsmiljøenes kvalitet. Undersøkelsen viser betydningen av at både lærere og elever er trygge i sine arbeids- og læringsmiljø.

Studien antyder følgende: For velferdssamfunnets barn er det ikke først og fremst familiens økonomi og status som bestemmer velvære, trivsel og prestasjoner. Viktigere er det hvor du bor i landet, hvordan din skole fungerer, hvilke verdier som preger det elevsamfunnet du befinner deg i og de verdier du selv orienterer deg mot. Skolekarakterene ser ut til å virke sterkt inn på reguleringen av mellommenneskelige forhold i skolesamfunnet. Jo mer tydelig skolesamfunnet knytter vurderingen av elever til skillet mellom de ”flinke” og ”svake”, desto mer smalsporet og konkurransepreget blir skolen. Dette kan føre til mobbing og utstøtning av ”svake”. Jo mer bredspektret skolen er i sine mellommenneskelige verdier og evne til å understreke elevers likeverd, jo bedre resultater ser det ut til at skolen får, både med hensyn til karakternivå og læringsmiljø.

*Kontakt:*

Veslemøy Wiese: [Veslemoy.Wiese@hit.no](mailto:Veslemoy.Wiese@hit.no)